

Dil mükemmelliği ve dil mükemmelleştirme görünceleri

Dr. RAGIP HÜLÜSİ (ÖZDEM)

Umumî Linguistik Profesörü

II

DİL MÜKEMMELLEŞTİRİMİ GÖRÜNCESİ [*]

- A. Dil mükemmelleştirimi üzerine eski düşünüş ve çalışmalar.
- B. Son zamanlarda dil mükemmelleştirme görünceleri.
- C. V. Tolnai'nin dil yenileştirme görüncesi üzerine düşünüşler.
- D. Çekoslovak'larda dil mükemmelleştirme görüncesi.

Pek yakında «Dil mükemmelliği ve dil mükemmelleştirme görüncesi» başlığı ile Türkiyat Mecmuasının son sayısında neşretmiş olduğum bir yazıda, umumiyetle dilde mükemmellik şartlarını durgulamağa çalışmıştım. Bu bahsin devamı olarak «Dil mükemmelleştirimi» mevzuuna ayırdığım bu kısımda da, bu mükemmellik şartlarının herhangi bir dilde gerçekleştirilmesi imkân ve yollarını araştırmak istiyorum.

Ancak, bu yollarla uğraşmazdan evvel, dil denilen cemiyetlik - uzuvluk şeniyetin dışlık¹ bir istek ve yapmalık² bir tesir ile, ülkülük bir tasarıya³ göre değiştirilmesi, ıslah edilmesi, - öz türkçe tabiriyle söyleyelim - onarılması mümkün olup olmadığı sorgusunu ortaya koymak ve bunu hoşnutluk verici bir yolda cevaplandırmak lâzımdır.

Bu sorgu yahut sorak dil bilgisi tarihinin türlü devrelerinde bilgiler arasında az çok söz çekişmelerine sebep olmuşsa da, bizi bu geçmişe

[*] İkinci Türk Dili Kurultayına sunulmuştu . O zaman yazılmış olduğu şekilde bırakmayı tarihsel bakımdan daha doğru buldum. Birinci kısmı mecmuanın 4 ncü sayısındadır.

[1] Haricî. [2] sun'î. [3] tasavvur.

ait dağınık çekişmelerden ziyade, son zamanlarda dil bilgiçlerinin - milletlerarasılık tabiriyle- linguistlerin bu mevzu üzerindeki çalışma ve düşünceleri alâkalandırabilir. Bunlar da, yine pek yakında, Edebiyat Fakültesi Talebe Birliği tarafından çıkarılan Edebiyat mecmuasının 2inci sayısında neşredilmiştir. Oradaki mütalâalardan görüleceği üzere, bugünkü Garp linguistleri *dilin gelişmesi üzerinde şuuruluk müdahalenin her zamankinden çok daha mümkün olduğunu* ileri sürmekte; hatta, gerek milletlik ve gerek milletlerarasılık mükemmel bir dil vücade getirmek teşebbüslerini ilmilik bakıştan itham etmek şöyle dursun, tavsiye ve teşvik bile etmektedirler. 1931 de Cenevre'de toplanmış olan Milletlerarasılık II nci Linguistler Kongresindeki müzakereler bunu göstermektedir.¹

Bilirsiniz ki nazariyeler vakıalara istinad eder. Şu halde bizim de, dil ıslahı nazariyelerine geçmezden evvel, diller tarihindeki ıslah (onarım) hadiselerini gözden geçirmemiz lâzım gelir.

A. Dil onarımı üzerine eski düşüncüş ve çalışmalar

ESKİ VE ORTA ÇAĞLARDA

Edebiyatı olan her dilin tarihinde dil onarımı vardır. Her devirde ve her memlekette edipler, şairler ve âlimler mazinin kendilerine miras bıraktığı ve hazır kullandıkları dili, maksatları için elverişsiz bulmuş, onu az çok mükemmelleştirmeye çalışmışlardır. Bu çalışmalar dolayısıyla, bir takım fikirler de ortaya atılmış, yâni dil mükemmelleştirme görünce-sinin bir tasarlantısı yapılmıştır. Ancak dil mükemmelleştirme, mutlaka dili millileştirme ve halka yaklaştıma demek değildir. Bunda aristokratik veya demokratik olmak üzere ayrı yollar tutulabilir.

Meselâ *Yunanlılarda*, trajedi muharrirleri Yunancaya bir çok yeni kelimeler kazandırmışlardır. İçlerinde en çok *Aischylos*'un mühim rolü olmuştur. Hattâ *Halikarnassos*'lu *Dionysios* buna "*poëtês onomatôn*," (söz yapıcısı) ünvanını vermiştir. Komediya muharrirleri de bu hususta dramcılardan geri kalmamışlardır. Bunlardan bilhassa *Aristophanos* pek «garip» yapma kelimeleri, bilhassa terkipleriyle meşhurdur. Hattâ «Kadınlar Hakimiyeti» adlı piyesin 1165 numaralı beytinde 79 heceli bir kelime «ucube»si vardır ki, Macar şairlerinden *Arany* bunu ancak 49 hece ile tercüme edebilmiştir.² Ode şairlerinden *Pindaros* "muhteşem ve tamırlıklı," yeni kelimeleriyle kendini göstermiştir. Filosoflardan *Platon*, *Aris-*

[1] Actes du Deuxième Congrès International de Linguistes. Paris 1933.

[2] V. Tolnai. *A Nyelvújítás. Budapest 1929. s. 24 v. s.*

toteles, ve hekimlik bilgicilerinden *Hippokrates* eserlerinde ilmilik kaidelere göre kelimeler yaratmak ihtiyacını duymuşlardır. Lâkin bunların hemen hepsi, edebiyat ve ilmin hudutları dışarısında kalmış, umumî dile mal olmamıştır. Bununla beraber, Yunanca Attika yazı dilinin, o zamanki Atina konuşma diline en yakın bir dil olduğu kabul edilmektedir. Sonradan İskender seferlerinden beri meydana gelen *Koine* ise, buna nazaran daha sun'îdir.

Romalılarda da, Yunan medeniyetinin tesiriyle dili istilâya başlıyan Yunanca kelimelere karşı bir aksitesir kendini göstermiştir.¹ Netekim Romalı şairlerden *Naeivius* «Romada lâtince konuşmayı unuttular.» mısraıyla buna karşı yaslı bir şikâyet sesi yükseltmiştir. Bundan sonra, Romalılarda bir dil temizleme hareketi başlamış ve bu hareketin başçıları arasında *Caesar*'lar da bulunmuştur. Bunlar arasında *Quintilianus*, *Cicero* ve daha başkaları, yazılarında sık sık dil yenileştirmesinden, bunun şiddetli lüzumluluğundan bahsetmişlerdir. Hattâ vakit vakit kendileri de bir kaç yeni kelime yapıp ortaya koyuyorlar; fakat bunun için özür dilemeğe lüzum görüyorlar. Buna mukabil, *Horatius*, dil yenileşmesine dair bazı usuller bile tavsiye ediyor; eski sözlerin canlandırılması, mutedil bir ölçüde yeni kelimelerin yapılması, kaba kelimelerin inceleştirilmesi, fazlalarının atılması gibi. *Seneca* ise felsefi üzerine bir çok yeni kelimeler yaratıyor. Romalılarda bütün bu hareketlerin sebebi, yalnız medeniyet ve kültür çevresinin genişletilmesi değil, aynı zamanda dil karışıklığına karşı milletlik duygunun da harekete gelmesidir.² Ancak unutmamalıdır ki, bu milletlik duygu halkçı (demokratik) değil, belki kişilikçi (aristokratik) bir vasıta idi. Bundan dolayı *Cicero*'nun yazı dili milletlik bakımından temiz lâtince bir dil olmakla beraber, herkesin konuştuğu halk dili değildi. *Cicero* da evinde bu yazı dilinden farklı, bir konuşma dili kullanıyordu.³

[Yunan ve Roma dillerinden sonra, Hind, Arap ve Fars dillerinin de milletlik gelişmeleri üzerinde biraz durulmak lâzımdır. Ancak bunların bir taraftan kendisiyle iliştiğimizi kesmek istediğimiz Şark kültürüne mensup olmaları, öte taraftan yeni bir halk dili haline gelmemiş ve böylece henüz edebiyatlık şekilde kullanılmamış bulunmaları yüzünden buna şimdilik lüzüm görmedik. Yoksa, umumî görünce bakımından, bilhassa *Arapça bilgi dilinin* gelişimi üzerinde çok durulmağa değer engin bir mevzudur].

YENİ ÇAĞLARDA

Yeni çağlarda edebiyatlık dil cereyanları, tabiatıyla, *Rönesans* ile beraber, İtalyada başlamıştır. Fakat *İtalyan* edebiyat dilinin gelişmesinde

[1] Sadri Maksudi. *Türk Dili için*. Ankara 1931 s. 33 - 42.

[2] V. Tolnai. s. 24-25.

[3] F. Brunot *Grammaire historique de la langue française*. Paris 1890. s. 12.

doğrudan doğruya dil yenileşirmesinin rolü yok gibidir. Yalnız Dante "*De vulgari eloquentia*„ (Halk dilinin belâğatine dair) adlı latince eserinde lehcelik sözleri kıymetsiz görerek, saray dilini bundan üstün tutuyor; sonra edebiyatlık üslûptan bahsediyor ve büyük manzum eserini "*aşağı halk dilinde*„ yazdığı için buna "*Commedia*„ adını verdiğini söylüyor. Daha sonra, 1584 te kurulan *Accademia della Crusca* ise, edebiyat dilinin *doğruluk* ve *güzelliğini* sağlamaktan başka bir amaç gütmemektedir.¹

Fransa'da ise, XVI ncı asırda *Ronsard* ve arkadaşlarının kurduğu *Pleïade* mektebi Fransızca'yı Yunanca ve Lâtincenin bütün güzellikleriyle ve kelime zenginliğiyle donatmak maksadını güdüyordu. Buna karşı *Malherbe* Fransız millet dilinin orijinal kıymetini ileri sürmüş, ve Paris halkı - maruf klişesiyle "*Saint-Foin çımacıları*„- dilinin edebiyatlık dil örneği olarak alınmasını teklif etmişti. Ancak *Malherbe*'in de tesiriyle 1635 te, Başvekil Kardinal Richelieu tarafından kurulan *Académie Française* her şeyden evvel, makbul kullanım esasına dayanarak Fransızcanın daima bu kullanışa göre temiz ve düzgün olmasını ve hiç bir iltibaslı kelimenin dil hazinesine girmemesini temine çalışmıştır. Filhakika dil mükemmelliği kısmında gördüğümüz gibi, yine Fransız Akademisinin dil ıslahçılığı, Fransız diline - kuvvetlilik ve tesirlilik vasıfları aleyhine olarak bütün dünya dillerininkinin üstünde bir vuzuhluluk (*clarté*) kazandırmıştır.²

Almanya da, başka memleketlerinkinden daha kuvvetli bir dil yenileştirme akımı vardır. Bu, daha ziyade, yabancı bir milletin dil boyunduruğundan kurtulmak maksadını gözetleyen bir dil temizleyiciliği şeklinde kendini göstermiştir. XVII inci asırda lâtince kelimelere karşı "*Dil Cemiyetleri*„ (*Sprachgesellschaften*) kuruluyor; XVIII inci asırda da umumî edebiyatlık gelişme ile birlikte dil işlenmesi mevzuu ortaya atılmış bulunuyor. Dil bilgiçlerinden *Adelung* her şeyde kayıtsız şartsız (mutlak) bir kaideciliği öne sürerek, böylece her türlü dil yenileştirmesine karşı bir cephe aldığı halde, *Lessing*, *Klopstck*, *Herder*, *Wieland* gibi edip ve şairler, dilde yenilik ve genişletmeler yapmayı şairlerin «krallık haklarından» sayıyorlardı. Bu fikir savaşları tesiriyledir ki halkta, milletlik dil duygusu uyanarak, fransızca kelimelere karşı da harp başlıyor. Bu dil hareketi öncülerinden *Campe* ve arkadaşları, bunların hepsini dilden tamamiyle

[1] Fakat bu akademinin dildeki rolü biraz irticalik olmuştur. Çünkü zamandaşı olan Fransız akademisi, XVI asrın canlı istimalini tesbite uğraştığı halde, İtalyaninki XIV ncü asır İtalyancasını muhafazaya çalışmıştır. Bakınız: L. Etienne *Histoire de la littérature italienne* Paris 1888, s. 464.

[2] Fransızcanın milletlik gelişmesi için bakınız: F. Brunot.. *Histoire de la langue et de la littérature françaises*. Paris, 1900-1912; cilt. II ve III.

atmak ve yerlerine tamamen yeni veya yapma kelimeler koymak fikrinde-
dedirler. Çünkü onlara göre, dilde alışkanlık ve görenekten ziyade akıl
ve mantık hâkimdir, yahut hâkim olmalıdır. Fakat Campe ve arkadaşla-
rı bu aklıcılıkta (Rationalisme) o kadar ileri gittiler ki Wieland gibi
bu hususta serbes düşünüşlü bir şair bile, onlara *Dil Jakobinleri* adını
takmıştır. 1871 de Alman milletlik devletinin kuruluşundan sonra, bu
milletlik duygu daha ziyade kuvvet buluyor, ve geniş bir teşkilât olmak
üzere kurulan dil birlikleri (Sprachvereiner), Almancanın *doğrulugu* kadar,
temizliği için de çalışmayı ölkü edindiyorlar. Bugün bile, bu faaliyetlerine
devam eden birliklerin gayretiyle, resmî, hususî ve edebî dilin bütün me-
vileri tamamiyle almancalaşmıştır. Hatta, posta idarelerinde ve yemek lis-
telerinde bile böyle hazır yapma Almanca kelimeler yaşamakta veya ya-
satılmaya çalışılmaktadır.¹

Macarlar'da dil yenileştirme hareketi ise, bütün diğer memleketlerin-
kinden daha derindir ve milletin siyasetlik ve kültürlük kalkınmasında en
ehemmiyetli bir derecede rol oynamıştır. O kadar ki XVIII inci asır ile
XIX uncu asır Macarlığının hayatlık vaziyeti arasındaki fark, dillik halinin
farkından başka bir şey değildir denilebilir.

Macar dili yenileştiriminin en başlı devri asıl *Széchenyi*'nin ortaya
çıkmasından evvelki on beş yirmi senedir. Fakat bunun başlangıçları
Orta Çağın ilk macarca yadigârlarına kadar gider; son dalgaları XIX-
uncu asır sonlarına kadar erişir. Fakat daha eski zamanlara ait oluntul-
arla XVIII inci asrın ortasından beri başlayan dil yenileştirimi arasında
bir fark gözetmek lâzımdır. Bu eski oluntular, bir taraftan pek seyrek
oldukları gibi, aralarında da, ya hiç bağlantı yoktur, yahut pek hafif bir
derecede vardır. Sonrakiler ise tarihçe birbirine bağlı bir cereyandır ki
bunun her noktası birbiri ardınca gelmekte ve ehemmiyetleri gittikçe art-
maktadır. Bu hareket ilk önce *F. Kézinczy*'nin çalışmaları ile ilişikli²
büyük dil cenginde duruk noktasını bulmuş; ve hafif bir gevşeyişten
sonra, XIX uncu asrın ikinci yarımında, yeni bir dil cengi halinde tekrar
dalgalanmıştır. Bu *Büyük Dil Cengi* denilen oluntunun tarihte bir eşi
daha görülmemiştir.³ Bu cenk artık bitmiş, ve artık tarihi bile yazıl-

[1] Alman dil cemiyetleri ve hareketleri için bakınız: H. Schultz, *Die Bestrebungen der Sprachgesellschaften des XVIII en Jahrhunderts für Reinigung der deutschen Sprache*. Göttingen 1888.

[2] Macarlarda dil yenileştirme hareketi hakkında en tam mehz yukarıdan beri zikrettiğim *Tolnai*'nin eseridir. [Bu eser, tarafımdan tam olarak hulâsa edilmiştir ve artık geçmiş edibimiz Celâl Sahir Erozan'ın gözünden geçmiştir. Onun ruhuna armağan olarak neşrine çalışacağım].

[3] Büyük Macar dil ıslahçısı Kézinczy'nin bütün «Mektuplaşmalar» 22 büyük cilt halinde neşredilmiştir. Bunun tam bir takımı T. D. T. C. kütüphanesinde mevcuttur....

mıştır. Hatta bugünkü dilde tamamiyle yerleşmiş yapma kelimelerin tarihlik lûğatı bile yapılmıştır.¹

Finlerde dil yenileştirme hareketi ise, bilhassa İsveç kelimelerine karşı yapılmıştır. Bununla beraber Fince millet dilinde karşılığı bulunmayan daha pek çok yabancı (Yunan - Lâtin) kelimeleri için de, meşhur *Lönnrot*'un topladığı *Kalevala* edebiyatının zengin hazinesinde mevcut olanlar alınmış ve bunlara göre, Fin dili kaidelerine uygun şekilde kelimeler yapılmıştır. Fin Akademisi elân bu faaliyete devam etmektedir. Nettekim son zamanlarda fince askerlik ve denizcilik istilahlarının da tamamlanmasına çalışılmakta idi.²

Fakat - daha aşağıda göreceğimiz gibi - Fin dili morfolojik (gramerlik) - yapısının elverişsizliği dolayısıyla bu hususta Macarca kadar muvaffakiyet gösterememiş, ve Macarcanın millî unsurlarla ifade edebildiği bir çok Lâtin-Avrupa veya Yunan - Lâtin kelimelerini, olduğu gibi kabul mecburiyetinde kalmıştır.

Norveçlilerde XIX ncü asır sonlarından beri eski Danimarka diline yakın olan eski resmî devlet dili (Rigsmal) yerine, halis Norveç mahallî lehçelerine istinad eden (Landsmal) için mücadeleye girişilmiş, bu yüzden, resmî mekteplerde ve müesseselerde bile her ikisini de kullanma gibi bir vaziyet doğmuştur. Bugün ise tamamen milletlik bir Norveç dili meydana gelmiş ve umumî hayatta oldukça hâkimlik kazanmıştır. Temin edildiğine göre bu dilde de edebiyatlık ve ilimlik her türlü yazılar yazılabilmektedir, fakat henüz resmî dilin yerine geçememiştir.³

Rus, Çek-Slovak, Hırvat gibi büyük ve küçük Slav milletlerinde gerek Almanca ve gerek diğer lehçelere mensup Slav kelimelerine karşı dil temizleme mücadeleleri olmuştur. Denildiğine göre Çek'lerde sintaks sahasında bile oldukça mühim bir takım yenilikler yapılmış ve bunlar tutmuştur.⁴ Burada bunlardan, tabii, tafsilâtiyle bahsedemeyeceğiz.

Balkan milletlerinden bilhassa *Yunanlılarda* "Hellenika," denilen eski yazı diline karşı canlı halk konuşma dilini, «romeika»yı öne süren bir cereyan yarım asırdan fazla bir zamandan beri devam etmiş, bilhassa - Pariste Yunanca Filolojisi ile meşgul olan ve yakınlarda ölen *Yoannis Psikharis*'in namına merbut bulunan - bu cereyan muvaffakiyet çevresini gittikçe

[1] Szily Kálmán. *A Nyelvújítási Szótár*, Budapest. 1902-1905.

[2] Sadri Maksudi. *Türk Dili için* s. 96; A. Battal *Fin dili ve Fin İli* (Ankara Halkevi konferanslarından) 1933.

[3] Y. C. Poestion *Lehrbuch der norwegischen Sprache* Wien 1900. s. 3 [Oslo (Kristiania) Üniversitesi profesörlerinden Dr. Konrad Nielsen'in bana olan şifahî bildirişleri de bu merkezdedir].

[4] A. Meillet. *Les langues de l'Europe nouvelle*. ve buna istinaden Samih Rifat B., Birinci Türk Dili Kongresi Zabıtları. Ankara. 1932.

genişletmiştir.¹ Bunun neticesi 30 kûsur seneden beri bazı Yunanca gazetelerde iki lisan yan yana olarak istimal edilmektedir.² Hatta ilk mekteplerde önce halk dili ile ders gören çocukların yukarı sınıflara doğru klâsik yazı dilini öğrenmeleri teklif olunmuştur. Eskiden Atina -şimdi Selânik - Üniversitesi linguistik Profesörlerinden *Y. Hatzidakis* ise halk dilinin, edebiyat dilinden ziyade, ilimlik dil bakımından kabiliyetsiz olduğu fikrindedir. Bunun için bu dile taraftar alman bilgici *Thumb'a* karşı ayrıca bir risale kaleme almıştır. Bunda meselâ *at* manasındaki klâsik *hippos* sözünün bu manada bir halk sözü olan *âlogon* kelimesinden daha türetimli ve kıvrak olduğunu göstermektedir.

Yunanlılardan sonra, dil kültürü bakımından dikkate lâyık olan bir zümre de, memleketimiz halkının başlıca unsurlarından biri olan *Ermenilerdir*. Bugün Ermenice mükemmel bir milletlik dil haline gelmiştir denilebilir. Meselâ bu dil milletlerarasılık bir kelime olarak kabul edilen *Akademi* kelimesinin bile karşılığı olarak - Yunanca peripatos (gezme yolu) kelimesinin tercümesi olan - *Cemaran* kelimesini kullanmakta, hattâ uzuvluk kimya ıstılahlarının bile çoğunu milletlik unsurlarla ifade etmektedir. Meselâ «hidrojen» yerine «çradzin» - «su doğuran»; «asit karbonik» yerine «titu adzukhayin»; «bikarbonat de sud» yerine «*yerɡpnadzkhata nadroni*» (sodyum ikili tabiat kömürü) vesaire gibi.

Gürcüler de kültürlük bakımdan Ermenilerden aşağı kalmamaktadırlar. Hattâ bu iki dilin en tanınmış bilgiçlerinden *N. Marr*'ın söylediğine göre, bu dil Ermenice gibi, Garbin eski ve yeni bütün klâsik eserlerini milletlik unsurlarla ifadeye muktedir bulunmaktadır.³

Kültürlük ehemmiyeti bakımından hatırlanması lâzım gelen daha başka iki büyük millet vardır: *Çinliler* ve *Japonlar*. Ancak bunlardan Çinlilerin, medeniyetleri gibi dilleri de artık tamamıyla orijinal bir mahiyet almış olduğu için, Çinlilerde dil yenileşmesi ancak son Avrupa ilim ve felsefe mefhumlarını karşılama noktasından ortaya çıkmış olabilir. Çinlilerin dediklerine göre, bugünkü yeni Çince sözler eski ilim ve felsefe kadar yeni ilim ve felsefeyi de ifadeye elverişli bulunmaktadır. Meselâ bu dilde "Cumhuriyet," ve saire gibi dört heceli kelimeler bunların manasını

[1] *Mercure de France. CCVIII. 1928. s. 721-6.* (Bu makaleyi Nurullah Ata Beyin bir yazısından haber aldım).

[2] Meselâ, bir "gözhekimi," ilânında kullanılan eski "*ofthalmoiatros*," tabiri yanında, herhangi bir tiyatro yahut sinema yuvasına ait estetik duygulardan bahseden edebiyatlık bir tefrikada, halk dilinden alınan "*mavra matia*," yani "kara gözler," veya "*maviya thâlasa*," yani "mavi deniz," gibi sözlere, rasgelenmektedir. Buna karşı resmî neşriyat, meselâ yeni çıkmakta olan "Büyük Yunan Ansiklopedisi," yine Hellenika dili ile yazılmaktadır.

[3] Ankara Türk Dili Tetkik Cemiyeti merkezinde verdiği hususî konferanslar 1932.

anlatan birer heceli dört kelimededen müteşekkil sözler ile ifade olunmaktadır. Meselâ «*min - çu - çe - kuo* (millet - hâkim - olan - ülke) = Cumhuriyet»; «*Tçiün-çu-çe-kuo* (hükümdar - hâkim - olan - ülke) = mutlakiyet» gibi.¹

Japonca ise - Arapçanın tesirine uğramış Türkçe gibi - hemen bütün mücerret ve medeniyetlik mefhumları tercüme için - bizim düne kadar yaptığımız gibi - milletlik dil yerine - lûgat ve gramerine tamamiyle yabancı olan - Çin dilinin unsurlarını kullanmaktadır. O kadar ki Japonlarda yalnız tıp (hekimlik) ve saire değil, ziraat ilim dili bile, umumiyetle, konuşma diline tamamiyle yabancıdır. Meselâ talebe mektepte, bildiği «turp = daikon» kelimesinin bile yazı diline mahsus yabancı şekli olan «raifuku» yu bilmeğe ve kullanmağa mecburdur.² Bundan dolayı Japonlarda da bir dil yenileştirme buhranı vardır ve bu buhran Çin dili ve yazısının hususiyeti dolayısıyla keskinleşmektedir. Filhakika, halis Japon kelimeleri seslerinin sadelik ve aydınlığı dolayısıyla, Lâtin harfleriyle mükemmel surette ifade edilebildikleri halde - aralarındaki mana farklarını yazı işaretlerinden başka hiçbir vasıta ile belirtmek mümkün olmıyan - asıl tekheceli Çince kelimeleri, üzerlerinde bu mana farklarını numaralamak suretiyle göstermek, imkânsız görülmektedir.³

B. Son Zamanlarda Dil Mükemmelleştirme Görünceleri

Son zamanlarda dil mükemmelleştirimi görüncesi üzerine en etraflı yazıları Macarlar, Çekoslovaklar ve Ruslarda buluyoruz. Evvelki fasıl-da gördüğümüz gibi, Macarlar milletlik kültür bakımından dil onarımına - yahut kendi tabirlerine göre - *dil yenileştirimine* (*Nyelvujitás*) - bütün milletlerinkinden üstün bir kıymet vermişlerdir. Fakat, onlarda da, bu hareket, esas itibariyle *dil temizleme* (*Nyelvtisztítás*) maksadını gütmektedir. Bu maksatla, dillerindeki birçok yabancı kelimelerin yerlerine, millî unsurlardan meydana getirilmiş yapma kelimeler yeşletmişlerdir. Yukarıda söylediğimiz gibi bu hareket artık esas itibariyle nihayet bulmuştur; fakat - Almanyada olduğu gibi - bugün de canlı bir surette faal kalan Milletlik dil - Macar dili - Cemiyeti, dilde el'an kullanılmakta olan yabancı kelimelere karşı millet dilinden sözler bularak yahut yeniden yaratarak umuma teklif etmektedir.

[1] Cam. Imbault - Huart. Grammaire chinoise Paris. 101.

[2] Scharschmidt. *Schriftreform in Japan* (Mitteilungen des Seminars für orient. Sprachen) XXVII. (1924) s. 173.

[3] Filhakika bu dile girmiş ve yerleşmiş çince tekheceli sözlerden yalnız (kô) nun 60; (şô) nin 57; (şi) nin 43 türlü manası vardır. (A. Seidel. *Wörterbuch der japanisch-deutschen Umgangssprache*. Tokyo 1912.)

Burada ilk önce Macarcada bulduğumuzu söylediğimiz tetkiki kısaltarak, "dil onarımı umumîgörünceci," ni; sonra da Çekoslovaklardaki düşünceleri nakledeceğiz. Aynı mevzudaki rus neşriyatını ise henüz elde edemediğimizden onlardan maalesef bahsedemeyeceğiz.

Macarların görünceci «Macar Dil Bilgisi Cemiyeti» nin çıkardığı seri el kitapları arasında V. Tolnai tarafından "A Nyelvújítás," yani «Dil Yenileştirimi» ünvanıyla 1929 da neşredilmiş olan kitabın ikinci faslına teşkil etmektedir. Bu faslıda müellif a) dil yenileştiriminin kavramı¹ ve sınırlarından; b) dil yenileştiriminin sebeplerinden; c) dil yenileştiriminin neticelerini yayma vasıtalarından bahsetmektedir.²

A. Dil Yenileştirimi kavramı ve sınırları

1. Dil yenileştirimi kavramı

Dilin yaşayışında *tabiatlık gelişme* yanında *sanatlık geliştirme* nin de büyük ehemmiyeti vardır. Bu nevi bütün oluntulara, toplayıcı bir isimle *dil yenileştirimi* (Nyelvújítás) diyoruz. Yunan-Lâtin, Fransız, Alman dillerinde (Sprachneuerung, Néologie, Neologia) tabirleriyle ifade edilen bu *dil yenileştirimi*, dil gelişmesinin *sanatlık* bir yolda yürütülmesi, dil malzemesinin (kelime, kelime teşkilî unsurları, kelime ve cümle dizimi ve bünyenin) *şuurlu* ve *istemli* bir yolda değiştirilme ve genişletilmesidir.

Dil gelişmesi umumluk bir kitle oluntusudur; tek tek değişmeler, yeni unsurların ve şekillerin doğuşu, son tahlilde daima bireğilerden (fertlerden) başlar. Fakat değişmenin sebepleri, istidat halinde, dil cemaatinin umumî filosofisi içinde gizlidir; değişiklikler bir çok bireğilerde aynı zamanda başlayıp sonra gittikçe yaygınlaşırlar. *Dil yenileştirimi* ise daima *serpik* ve *fertlik* bir oluntudur; cemiyetlik bir istidadın zaruretlik surette doğduğu bir netice değildir. Hulâsa, *dil değişmesi* kendiliğinden meydana gelen, *dil yenileştirilmesi* de bilerek meydana getirilen bir faaliyettir. Her ikisinde aynı tabiatlık âmiller tesir yapar; ancak dil yenileştiriminde, buna *bireğilik kasıt* da karışır. Bireği bu kasıtle dil gelişmesi sınırlarını istediği gibi genişletir, bunları arkada bırakır; yahut da, çok kere, bunları alt üst eder; bu suretle dil gelişmesini hızlandırır. Böylece meydana getirilen bireğilik yenilikler dil zümresi tarafından kullanılıp mevcut dil malzemesine karıştırılınca, dil yeniliği kitlelik bir oluntu haline gelmiş

[1] Mefhûm.

[2] Saygıdeğer çağırdaşım Hâmit Zübeyr Bey de *Türk Yurdu* mecmuasının sonuncu (1930) yılı sayılarında bu faslı, içinde bir az fazla yeni kelimeler kullanmak suretiyle, tercüme ve hulâsa etmiştir.

olur. Bu bireşlilik yenilikleri kabul edebilmek için, dil zümresinde her halde bir önceden hazırlık, bir istidat, daha doğrusu, bu yeniliğin gerekinliği¹ duygusu mevcut olmalıdır. Buna karşı, bireşlilik yeniliklerin de zümrece kabullenilmeğe elverişli bir vasıfta bulunmaları lâzımdır. Yeni unsurların kabullenilmesinin iki tarafı vardır. Bunlar ya dilin tabiatlık gelişmesi mahsulleri gibi görünürler, o zaman mevcut dil malzemesine engelsizce katılıp karışırlar; yahut da çok yeni ve yabancı gibi görünürler, o zaman da tamamıyla, dile yabancı sözler gibi alınmış olurlar.

Dil gelişimi ile dil yenileştirimi arasında ikinci fark, öncekinin daha ziyade *konuşumluk*, sonrakinin ise *yazımlık* (edebiyatlık yahut şiirlik ve bilgilik) dillerde meydana gelmesidir. Evvelkinin muhsulleri canlı söz yoluyla yaygınlaşıp sonra yazılı dile girerler; yazımlık dilinkiler ise (mektup, kitap, gazete, lûgat; sonra mektep, kürsü ve daireler) vasıtasıyla umumluk zihne, umumluk dile, halk dilin erişirler. Onun için dil yenileştirimi tarihinin duraklarını, asıl yazıcı bireşliler (şairler, bilgiçler) belli eder ve bu yenileşmenin tarihi bilinmeden, edebiyatlık dilik tarihi bilinmiş olamaz. Bununla beraber, bu durguladığımız ayırdım² da o kadar keskin bir şey değildir. Çünkü, meselâ, canlı umumluk dilde, halk dilinde de, bilerek ve istenerek meydana getirilmiş unsurlar varsa da, bunlar şaka ve oyun için yapılmış şeylerdir. Ömürleri de bunları meydana getiren sebepler kadar muvakkat ve süreksizdir. Buna mukabil, yazı dilinde de bazan yazıcılar, bilmeksizin ve istemeksizin, yeni kelime ve tabirler yaratabilirler. Meselâ şair Arany, *A Lepke* (Kelebek) adlı şiirinde «pırıldayan» manasındaki «Csillogo» kelimesi yerine daha sade olarak «Csillo» şeklini kullanmıştır. Fakat bu gibi haller bu fikrin zıddına olarak, dil yenileştirimi oluntularından sayılamazlar. Şair *Ferencz Toldy* ise bunları da dil yenileştirimi çevresine alır. Aynı surette, *Revai*'e göre «şair ve muharrirlerin hepsi *dil işi*yle meşgul oldukları için, tabiatıyla dil yenileştirmesinde rol oynamaktadırlar. Ancak bu rol tabiatlık dil gelişimi ile sanatlık dil yenileştirimi arasında orta bir yer tutar.». Bununla beraber bu iki oluntuyu birbirinden ayırt edebilmek için söz yaratmada «kast» esas tutmak en doğrudur.

Dil yenileştiriminin dil üzerinde üç yönden tesir ettiği düşünülebilir. Dilin sınırlarını *genişletmek*, onu yabancı unsurlardan *temizlemek*, olduğundan daha *güzelleştirmek* yönlerinden. Dili yenileştirmenin birinci derecede amacı dili genişletmedir. Dil temizleme (tasfiyecilik, purisme) ikinci, dili güzelleştirme (estetikçe işleme) de üçüncü derecelik amacı olabilir. Bütün bu işlemlerin de iki alanı vardır. 1) *kelime hazinesi* yani tek tek kelimeler; 2) *dil yapısı* yani kelime ve cümle dizimi. Her

[1] Zaruriliği. [2] fark.

dilin yenileştirimi ya kendi bireğilik istidadına; yahutda akımına (temayülüne) göre dil onarımının şu veya bu yönünde yahut alanında iş görebilir. Bunda zamanın fikir akımlarının ve icaplarının, mevzuun niteliğinin¹ ve nihayet doğrudan doğruya hususî fırsatın, tesiri de vardır Bundan dolayı, türlü zaman ve türlü ortalıklardaki dil yenileştirme hareketleri de türlü derece ve safhalar aızetmiştir. Meselâ Macarlarda, dil yenileştiriminin, ilk önce *ilimlik* dili milletlikleştirmeden, temizleştirmeden başlayarak, sonradan edebiyatlık dilin yükseltilmesine ve düzgünleştirilmesine geçtiğini; daha sonra da *devoletlik* (hukukluk ve idarelik) *dilin* macarlaştırılarak bu suretle bütün umumluk yaşayışa (mektep, sanayi ve ticaret hayatına) tesir etmiş olduğunu görüyoruz.

Bu mücadeleler arasında *dil yenileştiriciler* yahut *yenidilciler* (Neologistler) in karşısında, *dil doğrultucu*, yahut *doğrudilciler* (orthologistler) mevki alırlar. Bunlar dil alışımına karşı, dilin tarihlik gelişimi esasına ve dil doğruluğuna (gramer ve iştikak prensiplerine) dayanarak, *dil düzeltici* (Nyelvjavito) sıfatıyla, berikilerin ihtiyâlcı bir tarzda yaptıkları kaidesiz ve taşkın yeniliklere karşı set çekmeğe çalışırlar. Bunlardan her iki taraf da, davalarında, *dil duygusuna* (Nyelvérvék) baş vururlar. Eski-dilciler bu duygunun yarattığı ananelerin şekillerini etraflıca durgulamak suretiyle bundan ayrılınmaması yolundaki öğütlerini sağlamaya; yenedilciler ise yine aynı duygunun bir düzeye değişikliklere uğrattığı şekilleri göz önüne getirip, istedikleri yenilikleri bu canlı kuvvetin ilhamı eseri olarak göstermeye gayret ederler. Bu son gurup davalarını bilhassa Horatius'un "Ars Poetica"ında sarsılmaz bir kaya gibi duran 46-72 inci beytler üzerine dayandırmaktan geri durmazlar. Böylece *yenicilerin* hücumları, *doğrucuların* müdafaa ve karşıhücumları arasında -herhalde dilin hayrina olarak- hararetle çarpışmalar olur.

Yenicilerin taburları bilhassa şairler, edipler ve mütehassıs olmiyan dil bilgiçlerinden; *doğrucuların* kıtaları ise azimli ve mütehassıs dil bilgiçlerinden meydana gelir. Bunlara, vakit vakit, fiilen dilde yenilikler yaptıkları halde, görüncelik bakımdan muhafazacı, bir takım taşkın ve çalık muharrirler de katışır. *Doğrulukçu*, sağlam bir temkinlikle, dilde yalnız *maksada uygunluk* yani *doğruluk* (correctitude) aradığı halde, *yenilikçi* tamamiyle subjektif bir şekilde, her şeyden evvel *dilin güzelliğini* ve buna ilâve olarak, milletlik duygudan taşan *dillik temizliği* amaç edinir. Davayı, görüncelik bakımdan, çok kere doğrulukçular kazanmaktadır; fakat işlencelik bakımdan, bunu yenilikçilerin kazandığı da seyrek değildir. Filhakika, hayat cenginde, çok kere, nizamlılıktan ziyade cüretlilik kazanır. Kelimelerin hayatında da aynı türe hüküm sürer. Yalnız yapılmış, fakat

[1] Mahiyetinin.

atılğan, buluşlu ve dokunaklı yani koygun¹ bir kelime, kaidelere uygun, fakat donuk bir sözden daha iyi tutar. Bitaraf tarihçi Albert Lehr'in dediği gibi «Bu kelimelerin oluşlarına kızabiliriz, fakat bulunuşlarına sevinmeliyiz»; hususiyle bunlar lüzumlu ve iyi yapılmışlar yanında, kaybolucu bir azlık halindelerse.

2. Dil yenileştiriminin sınırları

Dil yenileştirimi mahsulleriyle dil gelişimi mahsullerini her zaman birbirinden kat'likle ayırmak mümkün değildir. Bunların aralarında öyle bir sınır mıntakası vardır ki, her ikisi de buna mensup olduklarını iddia edebilirler. Bu hususta *kelimeler* kadar *şekiller* de nazara alınmak lâzımdır. Kimler tarafından, ne zaman, ne suretle dile sokulmuş oldukları bilinen her türlü *yeni yapma*, *türetme* yahut *kısaltma* kelimeler dil yenileştirimi mahsullerinden sayılır.

Bundan başka, *eskimiş kelimelerin canlandırılması* da dil yenileştirimi çevresine girer. Macarcada «sene» manasındaki «év» kelimesi gibi. Hele ilim dilinde, bu kelimeler canlandırılırken *manaları da değiştirilebilir*. Aslında «kafatası» manasına iken, sonradan hekimlik dilinde «beyin» manasına alınıp kullanılan (agy) kelimesi gibi.

Aynı suretle, *lehce sözlerinin edebiyatlık kullanılışa alınması* bu kabildendir. Ancak burada kullanışın ne derece kendiliğinden, ne derece bilerek ve istenilerek meydana gelmiş olduğunu belirtmek güçtür; çünkü her iki taraftan da kendiliğinden kelimeler «alışveriş» i olur.

Nihayet, eski bir kelimeye *yepyeni bir mana verilmesi*, eski bir şeklin *az çok değiştirilmesi* de dil yenileştirimi sınırlarının içindedir.

Bu son kayıttan da anlaşıldığı gibi, yalnız belli bir zamanda edebiyat dilinden umumluk dil malzemesine karışmış olan -gerek şekil, gerek mana itibariyle - yeni kelimeler değil, *eklenti*, *cümle dizimi* ve *ifade şekilleri*; ve dolayısıyla, dildeki ananelik kaidelerin zıddına olarak yerleşen *yabancışivellilik* (solécisme) ve *yabancışekillilik* (xenologisme) ler de bunlara dahildir.

Dil yenileştiriminden başka yollarla meydana getirilmiş daha başka yapma diller de vardır: *gizli diller*, *şifre lûgatleri*, *milletlerarasılık* (Volapük, Esperanto, Ido gibi) *yapma diller*, *külhan beji ve dilenci dilleri* ve saire gibi. Fakat bunlar ya muayyen, millet zümreleri içinde kimse tarafından anlaşılacak; yahut bunun dışarısında ve üzerinde, herkes tarafından anlaşılacak üzere tertip olunmuş dillerdir. Onun için asıl *milletlik dillerin onarılması* demek olan *dil yenileştirimi* kavramına giremezler.

[1] Tesirli.

3. Dil yenileştiriminin sebepleri

Dil yenileştiriminin sebeplerini durgularken, bu sebeplerin sıralanıp sınıflanması sırf görüncelik bir ihtiyaçtan, zihnin toplu görüş ihtiyacından doğmuş bir şey olduğu, hakikatte ise bunların daima birbirlerine girişkin¹ bir halde buldukları göz önünde tutulmalıdır. Dil yenileşmesi hütün bu sebeplerin birlikte tesirleri mahsulüdür. Bunları I. *dillik* II. *kültürlük* III. *estetiklik* IV. *görüncelik* ve V. *politikalık* olmak üzere beş nev'e ayırabiliriz. Sonra, bunlar üzerinde *yabancı dillerin* ve *yabancı akımların* örneklilik tesirlerini de arayabiliriz. Bundan başka dil yenileştirimi hemen her dilde mevcut olduğu için, bu sebepleri *umumluk* (bütün diller) ve *hususluk* (milletlik) bakımından da bölümleyebiliriz.

I. DİLLİK SEBEPLER

A. *İç dillik sebepler* Bunlar, dil yenileştiriminin asıl mucip sebepleridir ve ifade olunacak malzemenin miktarı tabiatlık dil gelişiminin çerçevesinden taşıdığı; bu yeni tasartı² ve kavramların şuura kalabalıkla ve hızla dolarak mevcut dil malzemesinin bunları ifadeye kâfi gelmediği, ve bunların kendi kendilerine genişleyip büyümelerine de imkân bulunmadığı bir zamanda zuhur ederler. İşte bu zamanlarda, kendiliğinden *bir ihtiyaç duygusu*, önce ayrı ayrı bireğilerde kendini gösterir; sonra bu, muayyen şartlar ve hallere göre kitlelik bir oluntu haline gelir.

Ancak, duyulan bu *ihtiyaç derecesi* ile *yenileştirme imkânının derecesi* daima düz³ bir nisbette olmaz. Dil hususunda olgunlaşmamış bilgiler buna engel olduğu halde, insiyaklık buluşçuluk, tabiatlık ifade ilhamlılığı buna yardım eder. Meselâ macar dil yenileştiricilerinden *Bartzafalvi* kelimelerini «kan ter içinde» yarattığı halde, *Pál Szemere* bunları «rüyasında görür», yahut «şair gibi doğurur». Dil bilgici eski dilin ve halk dilinin hazinelerini ortaya döker, fakat onun kaide ve kıyaslara karşı olan bilgi ve saygısı kelime yaratma hususundaki cüretinin kanatlarını kırar.

Dil yenileştirilmesi ihtiyacı asıl *yazış* ile başlar. Filhakika, yazımlık dil, ifade hususunda konuşumluk dilin (vurgu, perde, yüz işaretleri, vücut işaretleri gibi) vasıtalarından mahrum olduğu için, elindeki vasıtaların kıymetini daha iyi bilir; yani bunun kusurlarını duyduğu kadar, meziyetlerinden de faydalanır. Onun için dili «kaleme alma» demek, onu «işleme» yani «yenileştirme» demektir. Aynı sebeple, bir muharrir «yenilik yapma»

[1] Mütedahil.

[2] Tasavvur.

[3] Mebsut.

demek, «hiç yazı yazma» demekle birdir.¹ Tabii bunun - düşüncenin sadece kaydedilmesinden, kelimenin en yüksek masasıyla, yazılışına kadar- sayısız dereceleri vardır. Mesleğinin eri bir yazıcı bulunduğu zümrenin orta bireğilerine karşı, yalnız ruhunun muhtevası daha geniş, duygusunun dünyası daha tam, hayallerinin bağlanımı² daha süratli ve heryönlü olması bakımından ayrılmaz; bunların anlatımına³ onlardan daha istidatlı, dil vasıtalarını kullanım kabiliyeti onlarınkinden daha gelişkin ve bundan dolayı da kendisinin dili gerek unsurları (kelimeleri) ve gerek bağlantıları (şekiller ve rabitalar) bakımından daha zengindirde. Buna mukabil, dilin kusurlarını onlardan daha iyi duyar. Dilin *getersizliği*⁴, *hazırlıksızlığı*, *yoksulluğu* duygusunun yazıcılarda ne kadar şuurlu bir hale geldiğini göstermek için, buna dair çihan edebiyatındaki sayısız örnekleri sıralamak mümkün değildir. Yalnız bütün dünya muharrirlerinin, dil yenileştiricilerinin, daima klâsik bir kaynak olmak üzere zikrettikleri *Lucretius Carus*'un şu dil *yoksulluğu* (*egestas linguae*) hakkındaki mısralarını kaydedelim: (*De rerum natura* 1.) 136-139:

«Lâtince şiir yazmak ne kadar güç bir iştir».

«Bilhassa şunun için ki çok yeni kelimeler bulmak lâzımdır».

«Zavallı dilimiz, sonra da mevzu yenidir de ondan⁵».

Cicero'nun (*Pro A. Caecina* 18 deki) *Lingua inops* (kabilyetsiz dil); *Quintilianus*'an (*Institutionae orationis*, 8 deki) *paupertas sermonis* (dil yoksulluğu) sözleri aynı şeyi söylemektedir ve bu şikâyet dünyanın bütün ediplerinde tekrar edilmektedir. İşte dilin içinde duyulan bu yoksulluk, yenileştirmenin objektif ihtiyacını yaratmaktadır. Bundan dolayı eski zamanlardan beri muharrirler, dile *yeni kelimeler alınması* suretiyle bunun genişletilmesini, doğru ve haklı bulmuşlardır.

[1] Szily Kálmán - *A Magyar Nyelvtisztítás Szótára* (Macar Dil Yenileştirimi Sözlüğü) nün önsözünde, Budapest. 1902.

[2] Tedaisi.

[3] İfadesine.

[4] Kifayetsizliği.

[5] *Nec me animi fallit Graiorum obscura reperta
Difficile inlustrare Latinis Uersibus esse,
Multa nouis uerbis praesertim cum sit agendum
Propter egestatem linguae et rerum novitatem*

Et mon esprit ne s'y tromp e pas; ces obscures découvertes des Grecs, il est difficile de les rendre clairement en vers latins, surtout à cause de l'indigence de la langue et de la nouveauté du sujet.

Lucrèce. *De la Nature*. (A. Ernout. Edition Les Belles Lettres) 2. v. 1924. s. 7.

Netekim Horatius (*Ars poetica*. 47) de şöyle demiştir: «*Licuit semperque licebit... producere nomen*» yani «yeni kelimeler yapmak... her zaman caiz olmuştur, ve caiz bulunmaktadı:».

B. Dış dillik sebepler. (Yabancı dilin hâkimliği). Dil yenileştiriminin dış sebepleri bilhassa yabancı bir dilin milletlik bir dil üzerindeki hâkimliğidir.

Bu hâkimlik ya siyasetlik olur. Meselâ bir zamanlar bütün Avrupada, gerek ilim ve devlet dili ve gerek yüksek kültür vasıtası olmak itibariyle, *Lâtince* hâkimdi. Sonradan bunun yerine, doğrudan doğruya milletlik değil de daha başka, önceden özbaşlılığını elde etmiş bir dil geçmiştir. Meselâ İngilterede uzun bir zaman sarayın ve soyzadelerin dili Fransızca idi; Almanya, Rusya, Lehistanda da öyle. Finlandiyada İsveç dilinin hakimiyeti yerli dilinkini eziyordu. Macarlarda, Lâtineden sonra Almanca hâkim olmuştu; daha sonra macar kültürlü tabakaları bununla beraber Fransızca, hattâ İngilizçeyi benimsediler. Bu şartlar altında, *yabancı milletlerin boyunduruklarından kurtulma* hareketlerinin; âdet üzere, aynı zamanda *dilde özbaşlılık* şeklinde görülmesinin sebebi anlaşılabilir. Yenileştirimin *dil temizlenmesi* denilen şekli de, doğrudan doğruya bu milletlik saiklerin mahsulüdür. Bu hareket, dolayısıyla *dil genişletilmesi* ile beraber gider.

Yahut da kültürlük olur. O zaman yabancı bir milletin fikirlik mahsullerinin milletlik dile aktarılması, yani *tercüme* meselesi ortaya çıkar. Dünyada iki dil yoktur ki, kelime hazinelerinin kemiyet ve keyfiyetinden, gramerlerinin şekil mevcudu, kelime ve cümle dizimi ve manalarından başka, kelimelerin seslik şekillerine bağlı duygular bakımından da birbirinin aynı olsun. Bundan dolayıdır ki, mükemmel bir tercüme yani asıl metnin mana, şekil, duygu bakımından *tam bir sadakatla* tercümesi, erişilmez bir şeydir, ve ancak az çok *aslına yaklaşma* mahiyetinde bir gayretten ibaret kalır. İyi bir tercüme, tercüme ettiği ve edeceği dilin aralarındaki ayrılıkları karşılamak için çok didişir. Bu didişmenin neticesi, alıcı dil, verici dilden aşağı olmadığı zamanlarda bile, yeni kelimeler ve yeni bağlantıların meydana gelmesidir. Ancak bu gibi hallerde, bu yenilikler fark olunmaz bile. Terkipler, sıfatlar, zarfler ve şekiller iki dilin farklılıklarını tesviye eder, denkleştirir.

Fakat alıcı edebiyatlık dil vericiden çok daha az hazırlıklı ve gelişimli ise, o zaman tercüme bu dilin hayatında mühim tesirler yapar. Yeni başlıyan edebiyat dilleri, böylece daha gelişkin dillere dayanırlar. Netekim Romalılar Yunanlılardan, daha yeni Avrupalılar da Romalılarından istifae etmişlerdir. Daha sonra İtalyan, İspanyol ve nihayet Fransız edebiyatları başkalarına örnek olmuştur. Meselâ Macar edebiyatı, Roma Fransız ve Alman edebiyatlarının taklidıyla, bilhassa türlü tercüme tarzla-

nyile başlamıştı. Bu suretle yeni mevzular, yeni fikirler ve yeni bir duygu dünyası ile temasa gelindi. Örnek alınan edebiyatlar artık tam inkişaflarını bulmuşlardı; dilleri de ona nisbetle şekillerini tamamlamışlardı; fakat tercümciler bu vazifelerine göre hazırlıklı değildiler. Dil de bu hususta kusurlu, donuk ve elverişsiz çıkmıştı; bundan dolayı tercüme ikilikli, katıyetsiz ve noksanlı kalıyordu. Zaman ile bu vaziyet düzeldi; evvelce kaba bir sadakatla taklitten ibaret olan bu tercüme, sonradan kıvraklık, zenginlik ve nüanslılık kazandı. Bu tercüme çıraklığı tercümcilerdeki muharirlik kabiliyetlerini terbiye etti; bu suretle tercümede yenilikler *dilin genişlemesi* ve sanatlık *güzelleşmesi* neticesini doğurdu. Genişlemede ilk önce yabancı unsurlar dile çok girerler, fakat sonra bunlar gittikçe azahırlar ve yerlerine geçen milletlik unsurlar karşısında söner giderler.

II. KÜLTÜRLÜK SEBEPLER

Bir dil cemaatinin bireğileri, başka bir dil cemaatinin daha gelişkin maneviyatlık, ilimlik, sanatlık, iktisatlık, hulâsa cemiyetlik fikirleri çevresiyle tanışıklığa geldiği zaman, kendiliğinden yahut bilerek, önce bunları benimsemek; sonra da bunları kendi milletdaşlarına ulaştırmak gayretine düşerler. Bilhassa yeni inkılâp hamleleri yapan cemiyetlerde bu hal daha belirgindir. *Yeni şeyler*, yeni fikirler, daima *yeni sözler* ve yeni bir dil ihtiyacını doğurur. Bu *umuluk ihtiyaç* neticesi olarak da, *dil yenileşmesi* hareketi baş gösterir. Duyulan ihtiyacı karşılamak maksadiyle, bir takım teşekküller meydana gelir (dil işleme cemiyetleri, söz yapma encümenleri, yeni söz yarışları, gazete ve mecmua örneklik yazıları ve saire.) Böylece fertlik duyuş ve buluşların yerini, cemiyetlik bir uzlaşma tutar, ve bu, cemiyetlik erki¹ sayesinde kendini dil cemaatine kabul ettirir. Her ne kadar fertlik otoritelerin de büyük tesir kuvvetleri varsa da, müesseselik faaliyetin imkân ve vasıtaları daha çok olduğu için, yeni şekillerin yayılma ve kökleşmesini bunlar daha iyi temin eder. Meselâ Macarlarda *Dugonics*'in hesap ve hendese sözlerini mektep yaygınlaştırmıştır; *Bartzafalvi*'nin yenilikleri, bir çok itirazlara rağmen, gazeteler vasıtasıyla umuluk dile girmiştir. Türlü türlü ilim ve fen ıstılahları da, devlet makamlarının kabulü üzerine, mecburluk bir yolda yerleştirilmişlerdir.

Kültürlük tesirlerin en belirgin şekli tek tek bilgi şubelerinin de kendi ıstılahlarını kendilerinin yenileştirme ve genişletmeleridir. Meselâ Orta Çağdan beri, Reformation ve Anti-reformation devrinde de devam etmek üzere, dinlik yeni ıstılahlar arandığını görüyoruz. XVII inci asırda felsefe (felsefe) ve matematik (riyaziye) ıstılah dili başlıyor. XVIII incinin sonunda da,

[¹] Nüfuzu.

bir çok ilimler ve fenler yeni ıstılahlarla yazılıyor. Böylece, önce Lâtin, sonra Alman dilinin hâkimliğinden kurtuluş suretiyle *okutum, ilim, umumluk idare* ve *devlet* hayatı macarlaştırılmıştır. XIX uncu asır daha başka türlü ilim ve fen şubelerinin ıstılah dillerini geliştiriyor. Ticaret ve sanayi sahasında de öyle oluyor. *Istılah dilinin yaratılması*, dilin, hususiyle lûgatin, *genişletilmesi ve dilin temizlenmesi* demektir. Bu dil, önce çok keskin ve nüanssız hatlar gösterir; fakat gelişmei tamamlandıça, bu keskinlik, real (şeniyetlik) icaplara göre mutedilleşir ve tabileşir

Yalnız ilim ıstılah dilinin değil, umumî edebiyatlık dilin yenileştirilmesinde, yeniciler de doğrucular da, daha başka zamanlar ve milletlerdeki oluntuları davalarına delil olmak üzere sık sık anarlar. Meselâ Macarlarda Roma ediplerinden *Horatius, Cicero, Quintilianus*'in bu mesele ile ilişkili sözleri; sonra İtalyan, Fransız, Danimarka ve İsveç dillerinin işlenmesine ait olgular, bilhassa Almanyanın XVIII inci asırdaki dil hareketi oluntuları örnek gösterilmiştir. Bunun haricinde, daha eski zamanlara ait, meselâ Yunan-Lâtin klasik ıstılahlarının teknik şeklinin tesiriyle, *Bugât* ve arkadaşları Macarçada buna benzer *sanatlık ıstılah yapma usulleri* vazetmişlerdir. Daha sonra, yine muahhar Alman ve sair milletler edip ve âlimlerinin, meselâ *Grimm, Gerber, Max-Müller, Whitney* ve daha başka İtalyan ve Fransız âlimlerinin tesiri olmuştur.

III. ESTETİKLİK SEBEPLER

Dil yenileştiriminin mühim sebeplerinden biri de muharrir ve şairlerin çalışmalarında kendini gösteren estetiklik sebepleridir. Filhakika, şair dili, yalnız ruhunun muhtevasını ifadeye yarayan bir vasıta değil, aynı zamanda doğrudan doğruya estetik tesirler meydana getirmeğe mahsus bir alet sayar; ve dilin estetiklik kıymetini, ifadelik kıymetine nazaran ikinci derecede değil, onunla müsavi derecede tutar. Bir şairin dediği gibi, edebiyatlık bir eser «altın kadehte tılsımlı bir içki» olmalıdır. Bu bakımdan edebiyatlık, sanatlık dilin inkişafı dosdoğru yükselen bir müstakim değil, değişik dalgalantular arzeden bir münhani suretinde çizilebilir. Nettekim çok kere, dehalı sanatkârların yarattığı parlak bir çiçeklenme devrinden sonra, dehasız taklitçilerin vücuda getirdiği solgun bir devir gelir. Meselâ Macarlarda *Vörösmarty*'nin muhteşem, *Petőfinin* teklifsiz dilinden sonra, boş tumtutraklı, yahut san'atsiz incelikli bir dil meydana gelmiştir.

Her cemiyetlik inkılâpta, dil yenileşmesiyle birlikte üslûp yenileşmesi de vardır. Çünkü dil yenileşmesi veya mükemmelleşmesi, ancak ilimlik ve edebiyatlık *üslûp* mükemmelliği ihtiyacını duyan kafaların eseridir. Bunlar ifadede iphamlı kaidersizlik yerine kaideli bir vuzuhluluk, çiğ renk-

lilik yerine ince bir nüanslılık; hantal uzunsözlülük yerine kıvrak bir kısıpçılık, pürüzlü bir ağırlık yerine akkın bir kolaylık teminine çalışırlar. Bunun için, icap ederse, yeni nazım ve nesir şekilleri bile kabul ederler; bu suretle dili, her türlü edebiyat nevelerine her bakımdan elverişli bir hale getirmeğe çalışırlar. Netekim *Bartzafalavi*'nin ilk kelime yasamalarından¹ *Kázinczy*'nin "yüce,, üslûp doruğuna kadar devam eden bu üslûpluk çalışmalar sayesinde, XIX uncu asır *Macar klasik edebiyatı dili* meydana gelmiştir. Bu dilde üslûp çok renklileşmiş, parçanın mana ve duyuntularına uymuş, böylece *kahraman destanı*'nin engin hikâyeciliğine, *ode*' (kaside)nin ağır başlı yüceliğine, *sonet* (gazel)in körpeyürekli ve cilveli tatlılığına, *epigram* (hicviye)nin çınlayıcı özlülüğüne, ve *türkü*'nün şakrak havasına uygun bir olgunluk kazanmıştır. *Nesir*de de her günlük lisanın yavanlığından ve beylik dilin Lâtinceye mahsus, uzun-etekliliğinden kurtulmuş; *küçük hikâye*, *ilimlik makale*, *nutuk* ve *vaiz*'de bu nevelere mahsus ayrı ayrı vasıflar elde etmiştir.

IV. GÖRÜNCELİK SEBEPLER

İlimlik anafikirlere (prensiplere) dayanan görüncelik kanaatlerin de dil yenileştiriminin bazı oluntularına tesiri olabilir. Her devrin, dil hakkında kendine mahsus ilimlik görüşleri vardır. Bu görüşlerden bazıları dili, insan zihninin bir defa şekillendirip öylece statik bir halde bıraktığı bir mahsul; bazıları ise, bunun tamamiyle zıddına, onu her canlı şey gibi, çocukluk, gençlik, ergenlik ve ihtiyarlık devirlerini geçirmeğe mahkûm bir uzviyet sayar. Netekim XVIII inci asır bilgiçleri, her dilin gramerini Lâtincekinine uydurmak suretiyle, canlı bir dili ölmüş bir dilin çerçevesi içine koymağa çalışıyorlardı. Onlarca "Kitabı Mukaddes,,ten kalma, eski İbranceye ait "Kök görünce,,si,, bütün iştikakların anahtarını veriyordu. Bununla beraber, aynı zamanda bu asrın "akılcılık,, vasfı dolayısıyla, dilde her türlü yeniliğe muarız olan bir çok dil bilgiçleri, "dil düzeltici,, sıfatıyla dilde, mantığa uygun bir takım yenilikler yapmışlardır. Macarlarda daha XVII inci asırda *İstvàn Gelei Katona* böyle bir girişimde bulunmuş, fakat yaptığı mantıklı sözler kâğıt üzerinde kalmıştır. Sönükleşmiş, uyuşmuş ve ölmüş köklerden yeni kelime yapma hakkını Macar bilgiçleri de Almanlardaki dil düzeltici *Adelung* gibi, kabul etmektedirler. Ancak bunun "derece,,si meselesinde, aralarında bir "derece,, farkı vardır. Bununla beraber dil hayatı çok kere, en düzgün bir şekilde meydana gelmiş kelimelerden, yaşama hakkını aldığı halde; mektep görmemiş dil yenileştiricilerin ortaya attıkları en garip kelimelere bu hakkı vermiştir.

[1] Teşkil, tanzim.

Macaristanda bu yenileştirme hareketini ilimlik bir şekilde yapmak maksadiyle, *Szarvas Gábor* 1875 te bir takım "dil düzeltme içtimaları,, ve "dil temizleme cemiyetleri,, meydana getirmiş ve görüncelerini *Nyelvör* (Dil bekçisi) mecmuasında neşretmiştir. Bunda "dil yenileştirmenin ilimlik vazifesi, mevcut kelime ve şekil malzemesini tetkik ederek bunlardan yanlış olanları düzeltmek, eksik olanları tamamlamak olduğunu,, söylemiştir. Buna karşı "doğrucular,, harekete geçmiş, bu suretle *Kázinczy* devrindeki gibi ikinci bir dil cengi açılmıştır. Szarvas'ın teşkil ettiği cemiyet tamamıyla İtalyanın *Accademia della Crusca* ve Fransanın *Académie Française*'i gibi dilin "düzgünlük ve temizliğini,, korumak maksadını gütmüştür. Hulâsa, eskiden beri bütün dil yenileştiriciler, içlerinde en taşkın ve şaşkın olanları bile, yaptıklarını bir görünce, yöntem¹ veya sisteme bağlamışlardır. Demek oluyor ki, ilimlik kanaatler de, dil temizleme veya tasfiyecilik dolayısıyla, yeni kelimeler yaratma işinde âmil olmaktadır. Ancak şurası da unutulmamalıdır ki, bu görüncelik esaslara göre söz yaratma yanında, bazı bilgiç muharrir yahut şairlerin böyle ilhamlık yaratışları da vardır. Bunlardan bazıları mükemmel tutmuştur. Hattâ, böyle tutan kelimeler arasında, şekil ve manası yanlış tahkik edilmiş veya sadece yanlış basılmış kelimeler bile vardır. Meselâ bugün Macarcada "sikke=para,, manasında kullanılan "minta,, kelimesi, yanlışlıkla Macarcaya geçen, samoidce bir sözdür.

V. POLİTİKALIK SEBEPLER

Dil yenileştirimi, ancak dillik, kültürlük, edebiyatlık ve sair sebeplere, dil cemaatinin milletlik yaşayış şartları da katıştığı; ve bu-âdet üzere edebiyatlık hudutlar içinde kalarak bu sınırları ancak farkolunmaz derecede yavaş bir surette aşabilen -harekete, politikalık bir ehemmiyet kazandırdığı zamanlarda ve yerlerde en derin tesirini yapmış olur. Her dil yenileştiriminde bu politikalık, milletlik ehemmiyet *yoktur*. Meselâ, Fransada XVI ıncı asırda *Ronsard* ve *Malherbe* arasındaki kavgalaşmalar dar edebiyatlık hudutlar içinde olmuş; Alman dil tarihinde XVIII inci asrın yenileştirme hareketleri de, daha geniş bir sahada olmakla beraber, yine yalnız edebiyatlık bir çevre içinde kalmış ve ancak Napoleon muharebelerinin sonuna doğru milletlik bir renge bürünmüştür. Macarlardaki dil yenileştirimi ise, doğrudan doğruya Macarların, milletlik şuurlarını elde ederek özbaşlılık için uzun, eritici *cenklerle uğraştıkları bir hayat devresinin sebebi ve neticesidir*, ve onunla tamamen kaynaşmıştır. Bu devir *Maria Therese* saltanatının son on, onbeş yılından başlayarak, 1825 te Millet

[1] Usul.

Meclisinin toplanışına kadar devam eden yarım asırlık bir zaman tutar. Bu zaman zarfında, politikalık her türlü görünüş imkânından mahrum bırakılan macar milletlik hayatının kıvılcımları, dil ve edebiyatta toplanmış, ve bütün milletlik hayatın biricik saklanma ve taşınma vasıtası, dil olmuştur. Netekim Macarca *Millet, dilinde yaşar* (Nyelvében él a nemzet) uçar sözü¹ o zamandan kalmıştır. İşte bu suretle, dil yenileştirimi en hayatlık ehemmiyette, bir vatanseverlik vazifesi olmuştur. Zamanın bilgiç ve şairleri her şeyden evvel vatanseverliği ülkü edinmişlerdir. Bundan dolayı, gerek yenilikçi gerek doğrulukçu zümreleri, bu dil mücadeleleri arasında, kendi tezlerini milletlik bir hakikat gibi müdafaa etmişler ve muhaliflerinininkine, milletlik yaşayışa zararlı düşman tezi imiş gibi, hücum etmişlerdir; milletlik dilin özbaşlılığıyla milletlik politika hayatının özbaşlılığı beraber gitmiştir. *Kázinczy* bu feyizli semere için tarlayı sürmüş, *Széchenyi* de tohumlarını atmıştır. Macar dil yenileşmesinde vatanseverlik gibi bir maneviyatlık unsurun en başlı âmîl oluşu, onu dünyadaki başka dil yenileştirimi hareketleri içinde biricik gösteren bir oluntudur.

C. Dil yenileştirimi neticelerini yayma vasıtaları

Bunları başlıca *yazımlık dil*, *gazete yayımları*², *mektuplaşmalar*, *umumî lûgatler*, *ıstılah lûgatleri*, *mektep* ve *kışla*, *kitap* ve *tiyatro* (asıl edebiyat), *canlı dil* başlıkları altında mütalâa edebiliriz.

1. YAZIMLIK DİL YAHUT YAZI DİLİ

Dil yenileştiriminin feyizli ovası edebiyat olduğuna göre, bunun yayıcısı da her şekildeki *yazımlık dil* dir. Canlı dil (*konuşumluk dil* yahut *ağız dili*) her hangi sebeple muhtaç olduğu bütün söz ve şekilleri bundan alır. Ancak şu nokta dikkate değer ki, canlı dilin de türlü tabaka ve bölgeleri³ yeni şekillere karşı başka başka vaziyettedirler.

En ziyade kavramlık⁴ ayırdımların⁵ kaideliliğine muhtaç olan ve umumluk bir uzlaşmaya ehemmiyet veren *ıstılah dilleri* bunları en kolaylıkla kabul eder ve en devamlı bir surette muhafaza ederler; çünkü bunlarda kelimenin objektiv manası birinci derecede ehemmiyetli olduğu halde, bunun umumî dil heyetine, dil alışımına, güzelliğine ve sair şartlarıyla olan ilişkililiği ikinci derecelerde ehemmiyetlidir. Onun için en garip yapma kelimeler bile bu ihtisashlık ilimlerin lûgatlerinde yer bulmuştur ve

[1] Şiar, devise.

[2] Neşriyatı.

[3] Sınıfları.

[4] Mefhumî.

[5] Farkların.

bunlar hiç bir doğrulukçu (ortholojik) hücumla yerlerinden çıkarılacak gibi değildir.

Daha ziyade *estetik yönlere* ehemmiyet veren asıl *edebiyat dilinde* ise vaziyet başkadır. İhtiyaç duyduğu yeni kelimeleri kolayca alır, fakat bunları, icabında kolayca atabilir. Çünkü, ilim dilinin kelimelerde aradığı *objektivlik* yerine, bunların *duyguluk kıymetine* ehemmiyet verir. Duygunun estetik takdiri ise zaman zaman dalgalanan bir şeydir. Bu hususta *edebiyatlık moda* nın tesiri vardır. Bu moda, zamanın akımına göre, bazan halk sözünü, bazan bunun kibarcasını, bazan eskileğini, bazan da yenilerini daha çok beğenir.

Edebiyatlık nevilerden de, en çok edebiyatlık *nesir*, yenilikleri kabule müsaittir. *Nazım* şekilleri, hususiyle kısa *lirik* neveleri, bunları daha güç benimser. Çünkü edebiyat, bilhassa nazımda, kelimelerin, kendilerinden ziyade, terkip kabiliyetleri rol oynar. Umumluk dil ise, yenilikleri daha güç kabul eder; fakat bir defa edince de, kolay kolay bırakmaz. Umumluk dilin bir yeniliği kabule istidadı da zamana göre farklıdır. Filhakika, yenilik bir defa mada olunca, dil bunlara gittikçe daha fazla alışır. Nettekim bugünkü Macarcada, bu istidat yüz, seksen, altmış veya elli sene evvelindekinden daha fazladır.

2. GAZETE YAYIMLARI

Dil yenileştirimi mahsullerinin yayılmasında birinci mevkii, geniş mada aldığımız *edebiyatın* en kıvrak şekilleri olan *gazete* ve *mecmualar* almaktadır. Çünkü bunlar, umumluk hayatla en yakın ve en çabuk temasa girerler; esasen varlıklarını bundan alırlar ve buna hizmet ederler. Sonra, başka edebiyat mahsullerine nazaran, bunların basım sayısı da nisbetçe daha yüksek olduğu için, tesir ettikleri saha da pek büyüktür. Canlı dilde sönmüş bir kelime bası¹ vasıtasıyla yüz binlerce, milyonlarca insanın ağızına düşer. Bilhassa gazete, her gün çıktığı için, bir defa ortaya attığı kelimeleri her gün tekrarlar. Böylece, başmakalede, ayrı sütunlarda, günlük haberlerde, ilânlar ve sairede bunları tekrar ede ede okuyucu kitlesinin belleğine² iyice yerleştirir. Bundan başka, yazılarının büyük bir kısmı yabancı mahsullerinden gelir; bunların çabucak milletlik dile aktarılması, dilde her zaman yenilikler yaratmağa sebep olur. Nihayet, dil yenileştiriminin ilk taarruz hareketi gazeteden başladığı gibi, ilk müdafaa hareketi de gazete ile olur. Nettekim Macaristanda ilk *Magyar Hirmondó* gazetesinden bugünkü *Magyar Ujsága* kadar, gazete dil yenileştiriminin hem türeme hem de yayılma ocağı olmuştur.

[1] Matbuat.

[2] Hafızasına.

3. MEKTUPLAŞMALAR

Dil yeniliklerinin yayılmasında, gazete ve mecmualar kadar, *mektuplaşmalar* rol oynar. Meselâ XVIII inci asrın sonlarında ve XIX ununun başlarında, bu vasıtanın rolü şimdikinden çok daha büyüktü. Bu nevi, o zaman daha kâfi derece gelişmemiş, ekseriyetle ömürleri kısa, dolayısıyla tesirleri mahdut olan mecmuaların yerini tutuyordu.¹ Bilhassa *Kázinczy*-nin mektuplaşmaları² bütün memleketin zihinlik hayatını *Széphalom* etrafında merkezleştirmişti. Bin türlü edebiyat haberleri, yeni fikirler, hep oraya gidiyor, oradan geliyordu. Hulâsa, yeni kelime ve şekillerin bütün vesikaları bilhassa bu kaynaklardadır; ve bunların bütün tarihini bu kaynaklara göre durgulamak mümkündür.

4. UMUMÎ VE HUSUSÎ İSTILAHLIK LÛGATLAR

Yukarıdaki vasıtalarından sonra, *lûgatler* gelir. Lûgatler her devirde, yaygınlaşmış ve umumluk yahut hususluk dile geçmiş kelime mevcutlarını durgular. Böyle yeni kelimeleri havi ilk lûgat Macarlarda *Baroti Szabo David*'ın "*Kisded Szotar*," (Ufacık sözlük) adlı kitabıdır. Bundan sonra doğrudan doğruya yahut dolayisiyle, bu maksadı gözeten kitaplar çıkmıştır. Ondandırada *Macar Bilgiç Cemiyeti*'nin (Magyar Tudos Társaság) *Zsebszotár* (Cep sözlüğü); *Kunoss*'un *Szofüzérek* (*Söz dizimleri*) ve saire, yeni kelimelerin yalnız muhafaza değil, aynı zamanda nakil vasıtaları olmuşlardır.

Bunlardan sonra, türlü ilim ve fenlere mahsus *istilah lûgatleri* zikredilmelidir. Macarlarda 1805 senesinden başlayarak, bu nevi lûgatler çıkarılmıştır. İlk önce, bir an evvel idare, hukuk ve beylik muameleler dilini macarlaştırmak ihtiyacı duyulmuş; bunun için *Tiszti Szotár* (*Devlet Hizmeti sözlüğü*) adı altında bir sıra lûgatler çıkarılmıştır. O zamandan beri ilim ve fenlerin şubeleri artmış ve bu şubelerin ayrı ayrı istilah lûgatleri yapılmıştır. Yalnız burada kaydedilmeğe değer bir cihet var ki, o da bu lûgatlerin tek tek adamlar değil, bu maksatla kurulmuş *encümenler* tarafından hazırlanmasıdır. Bu encümenler yalnız şubelerine ait kelimeleri *toplamak* değil, bu şubede mevcut olmayan kelimeleri *yaratmak* ve bunları kendi mensupları için *meçburî kılmak* ve *yaymak* vazife ve salâhiyetini de almışlardır.

[1] Tanzimat Çağı dil ve edebiyat üstadları arasında da bu açık mektuplaşmaların rolü olduğu malûmdur. Ali Canip Beyin Birinci Dil Kurultayındaki bildirgelerine bakınız.

[2] Yukarılarda kaydettiğimiz gibi bu mektuplaşmalar 22 cilt olarak neşredilmiştir. Bunda çocuk iken ilk yazdığı mektup bile vardır.

5. MEKTEP VE KIŞLA

Dil yeniliklerini yayma vasıtalarından biri de, her şekil ve derecede *mektepler* ve bu mahiyette bir terbiye müessesesi olan *kışlalardır* ¹. Filhakika, daka ilk mektep sıralarında, aile yuvalarından yeni çıkmış yavruların zihninde *yeni bilgilerle beraber, yeni sözler* girip yerleşmiştir. Meselâ gramer ve hesap derslerinde, yüksek dil ve sayı ilimlerinin başlangıçlık ıstılahalrı öğrenilir. Sınıfların derecesi yükseldikçe, türlü türlü ilimlerin gittikçe artan hususluk ıstılahalrı da beraber gelir. Böyle *her dereceye mahsus ders kitapları, yeni kelime ve şekilleri yaymaya hizmet eder*. Mektepte ağızdan ve yazı ile verilen derslerin dili ile kışlada talim ve terbiye için kullanılan dil arasında bu hususta bir fark yoktur. Esasen bu müesseselerde gerek ağızdan, gerek yazı ile dersler verilmekte, bu suretle ilk ve orta tahsilleri kusurlu veya silik kalmış olan bütün millet fertlerinin zihnine, dolayisiyle umumluk dile bile, bir çok yeni kelimeler yayılmaktadır.

6. EDEBİYAT

Mektep kitapları haricinde tamimlik *edebiyat* yani *kitap ve sahne* ² (sözlü temsil) eserlerinin de büyük rolü vardır. Filhakika edebiyat ve tiyatro, dil sanatı olmak itibariyle, herkeste kendiliğinden mevcut estetik ihtiyaç ve zevkleri geliştirdikleri için, tesirleri çok derin ve yayılma sahaları çok engindir. Bu tesir derecesi eserlerin gerçek estetik kıymetine değil, bunların- moda mahsulü, geçici şeyler bile olsa- kazandıkları muvaffakiyete bağlıdır. Edebiyat bir düzüye değişen, gelişen ve sönükleşen akımları ile, mevzularının ve nevilerinin sayısız çeşitlikleriyle dil değişmelerinin ve gelişimlerinin her zamanlık bir oyun meydanıdır. Dil yaşayışının oluntuları en yüksek bir derecede burada zuhura gelir ve, her zaman edip veya şairlerin büyüklüğüyle düz bir nisbette olmamakla beraber, burada büyük tesirler yapar. Sakin zamanlarda umumî hayatta pek az yer tutar; büyük (iktisatlık) buhranlar sırasında çevresi daha ziyade daralır; politikalk baskı zamanlarında ise (Macaristanda XIX uncu asrın ilk on yıllarile özbaşlılık harbi ve yatışma zamanları arasında olduğu gibi) en yüksek bir dereceye çıkararak «yalnız hakimiyet» hakkını kazanır. Büyük ediplerin tesiri, yalnız eserlerinin mevzularında değil, dillerinin üslûbunda da kendini gösterir. Meselâ *Kázinczy* zamanının mücadeleleri ancak daha sonraki Aurora çevresi mensupları ve bunların to. unları zamanında yemiş-

[1] Mehazimiz olan kitapta bu söz yoksa da biz ilâvesini faydalı bulduk.

[2] Buraya *Sinéma* ve *radio* nun da gireceği tabiidir. Fakat mehazimiz bunları ayrıca kaydetmemiştir.

lerini vermiştir. Bu hususta nesir dili nazım dilinden daha elverişlidir. Filhakika, ilk önce Aurora yıllık kitaplarındaki küçük hikâyelerde kullanılmış olan yeni kelimeler, bugünkü gazete sahifelerinde umumluk kelimeler halinde yaşamaktadır. Daha başka ediplerin kullandıkları yeni kelimeler de zamanlarından kırk elli sene sonra dilde yerleşmiş olur. Bunu bilen muharrirler bu yeni kelimelerle yazdıkları eserlerin, romanların sonlarına, bunların bir listesini de koymuşlardır. Netekim daha XVIII inci asırda *David Szabo Bartzaşalvi* XIX uncu asırda *Josika* ve *Jokai* böyle yapmışlardır. Asıl milletlik edebiyat yanında, yabancı dil edebiyatlarından yapılan tercümelemler de yeni şekiller yaratmağa sebep oldukları için, dil yeniliklerinin yayılmasında aynı rolü oynarlar.

7. CANLI KONUŞUMLUK DİL

Nihayet yazımlık dil yahut yazı dilinden başka *canlı konuşumluk dil* yahut *konuşma dili* de yeniliklerin yayılmasında birer vasıtaadır. Cemiyet dahilinde fertler inziva halinde yaşamazlar. Her birinin, cemiyet hayatının türlü yönleriyle bağlantıları vardır. Türlü istidat, ihtiyaç ve menfaatler onları içinde buldukları türlü sınıflar ve müesseselerdeki insanlarla temasa getirir. Kendi meslekleri içerisinde, ticaret ve sanayi âleminde, dairelerde takip ettikleri pürüzlü işler arasında, politika ve sosyete çevrelerinde, hattâ ibadet yerlerinde, vâiz kürsüleri karşısında rasgeldikleri yeni mevzular, «düşüncelerle birlikte», onlara yeni kelimeler öğretir.

Bundan başka bir de *cemiyetlik taklit* insiyakı vardır ki bu, genç neslin ergin nesli, kültürce aşağı olan veya kendini öyle görenin daha yüksek veya öyle zannettiği kimseleri, işleyiş tarzlarında olduğu gibi söyleyiş hususunda da taklide sevkeder. Yaş ve kültürlük seviyeden başka, sadece öndeki örneğin *başkalığı* de taklide sebep olabilir. Taklit eden dilinkinden çok farklı başkalıklar bu hususta en çok tesirler yapar. Halk ve aşağı tabaka mensuplarının dillerindeki birçok lüzumsuz kelimelerin beğeniliş ve yazılışı ancak bununla anlaşılabilir. *Moda sözler* denilen yeni kelimeler de bu mevzua yani dil yenileştirimi bahsine dahil bulunmaktadır.

C. Tolnai'nin "dil yenileştirimi görünceşi,, üzerine düşünüşler

Macar bilgici Tolnai'nin buraya kadar hulâsa ettiğimiz görünceşi şüphesiz ki bu mevzua dair en mükemmel, ülkülük bir şey değildir. Bu da her görünceşi gibi, az çok sahibinin bakış noktasına bağlı bir sistemdir. Filhakika, daha başkaları da - aynı musabakaya iştirak eden mimarlar

gibi - aynı mevzuu içine almak üzere büsbütün başka tarzda bir düşünce binası kurabilirler. Netekim dil işleyimi hakkında neşriyatta bulduklarını - kitaplardan - öğrendiğimiz Rus müellifleri de kendilerine göre birer sistem kurmuş olacaktırlar. Ancak burada düşüncemizi arzede bilmek için onlarınkini de mutlaka tanımış olmağa lüzum yoktur sanıyorum. Onun için Tolnai'nin görüncesinden sonra da, bu mevzua dair tesbitedeğer zannettiğim daha başka tamamlayıcı görüş noktalarını burada kısaca durgulamaya çalışacağım.

Fikrimce, Tolnai daha ziyade induktif (istikralık) bir bakımdan hareket etmiş, gördüğünüz şekilde bir mahsul meydana getirmiştir. Buna aynı kıymet ve kuvvette olmak üzere deduktif (Talillik) bakımdan ilâve edilecek cihetler vardır. Meselâ Tolnai umumiyetle dillerde, bilhassa Macardaki dil yenileştirmenin sebep ve amilleri sırasında biri (politikalık) ve biri (kültürlük) olmak üzere iki *cemiyetlik* saik kabul etmektedir. Bununla beraber bu cemiyetlik sebeplerin mahiyetini durgulamak lüzumunu duymamıştır. Meselâ Macarcanın ıslahı bittikten sonra, bu dilde milletlerarasılık unsurlara ne nisbette yer verildiğini, veya verilmek lüzumu duyulduğunu, daha doğrusu bu zarurete ne derecede boyun eğildiğini söylememiştir. Halbuki bize göre, dil denilen cemiyetlik müessesesinin vazifesi bir dillik zümrenin hem kendi çevresi içerisinde, hem de dışarısındaki fertlerle ulaşım¹ temin etmek olduğuna göre, gerek milletdaşlar ve gerek yabancılarla anlaşma ihtiyaçlarının birbirlerine nazaran kemiyetlik ve keyfiyetlik nisbeti ne ise, dilde de bu nisbetin muhafazası tabiidir.

Dil *onarımı* veya dil *yenileştirmesi* milletlik bir dili bu ülkülük vazifesine elverişli kılmayı amaçlıyan bir hareket olduğuna göre, buna doğrudan doğruya *dillik siyaset* veya dil *politikası* da denilebilir. Nasıl ki muayyen bir cemiyetin iktisatlık yaşayışını yoluna koymak için tedbirler almaya da *iktisat politikası* denilmektedir. Ancak dil politikasının a) *umumî* «idarelik = hukukluk»; b) *hususî* «maariflik = kültürlük» olmak üzere iki cephesi vardır ki, bunları birbirlerine karıştırmamak ve aralarındaki birlik ve ayrılık noktalarını farketirmek lâzımdır.

Umumî (idarelik - hukukluk) politika muayyen bir siyasetlik zümrede hâkim olan unsurun, tabiatıyla kendi dilini hâkim kılmağa ve bu hâkimlik sayesinde yabancı unsurları kendisine sindirmeğe çalışmasıdır. Bu, dilin *dış politikasıdır* ki, onun işlenmesine doğrudan doğruya tesiri yoktur. Ancak dile umumî hayatta bir mevki vermek suretiyledir ki, onun gelişmesine müsait bir meydan açmış olur. *Hususî* (maariflik-kültürlük) politika ise, dillik-zümre efradı için, hem birbirleriyle, hem yabancılarla en iyi bir anlaşma vasıtası teminine çalışan tedbirlerdir

[1] Muvasala.

ki, bunlar dilin işlenmesinde doğrudan doğruya amil olurlar ve bunların aldığı vaziyet dilin millileşme derecesini tayin eder. Filhakika, kabul edilen umumî kültür filesofisine göre, millettaşlarla anlaşma ihtiyacı ya-yabancılarla anlaşma ihtiyacına nazaran yüzde kaç nisbetinde ehemmiyette ise, bir dilde bulunması tecviz edilen yabancı unsur ve şekillerin nisbeti de ona göre olacaktır. Bu bakımdan türlü milletler, milliyetçilik hususun-daki damarlılıkları¹ derecesine göre, dillerinde milletlerarasılık unsurlara yer vermişlerdir. Meselâ - istatistik verintilerine istinat etmiyen - bir hesaba göre Macarcada bu nisbet % 10 ise, Fincede % 20; Almandada % 30; Ruscada % 40 ve sairedir².

Milletlik dillerin milletlerarasılık kelimelere karşı aldıkları bu vaziyeti daha iyi belirtmek için, bunu - yerli malların korunması maksadiyle hükû-metlerin gütmeğe mecbur oldukları - gümrük siyasetlerine benzetebiliriz. Başka bir sözle milletlik diller hergün yeni yeni gelişmeler gösteren mad-delik ve manalık yaşayışın doğurduğu milletlerarasılık sözlerle karşı, vakit vakit birer «kontenjan listesi» tertibine mecbur bulunmaktadır³. Bu siya-set de arzettiğimiz dış dil politikası ile iç dil politikası arasında orta bir mevkededir. Bu bakımdan iç dil politikası dediğimiz *dil işleyimi* görün-celerine, *dil teknolojisi* veyahut - milletlerarasılık istimalde «agriculture» mukabili olarak kullanılan «agronomie» gibi-*glossonomie* adı verilebilir. Bu görüncelerde ihtisas kazanmış olanlar da *dil mühendisi* (glossonome) olmuş olurlar. Fakat henüz, bozuk bir dili ıslah için tecrübelik bir görünceler sistemi kurulamamış ve bu sistemi herhangi bir dile tatbik ede-bilecek mühendisler yetişmemiştir; çünkü dillerin şuurlu bir tesirle ıslah edilebilecekleri kanaati, dil bilgiçleri arasında ancak pek yakın zamanlarda yerleşmiştir. Bu fikir çok yenidir; bundan ötürü sistemli tatbikleri henüz yapılamamıştır. Hatta, ihtimaldir ki, bu vesile ile bu yeni ıstılahları ilk önce biz ortaya sürmüş bulunuyoruz.

D. Çeko-slovakyada dil mükemmelleştirimi görüncesi

Muhtelif İslav milletlerine mensup olup Prağda bilhassa, *Prens Troubetzkoy* ve arkadaşları olan beyaz Rus bilgiçleri tarafında toplanmış bulunan ve *Prag Linguistik Çevresi* (*Cercle Linguistique de Prague*) adını

[1] Asabiyet veya taassupları.

[2] Fransızca, bugün ıstılahlarda hemen tamamilen İngilizce işe yarıyarıya, lâtinceleşmiş olduğu için, bu iki dilde milletlerarasılık unsurların nisbetini araştırmak lüzumsuz bir külfettir.

[3] Netekim bugüne kadar Almanya ve Macaristanda yarıresmî ve resmî bir takım «kılâğuz» kitapları neşredilmektedir. *Deutscher Sprachverein* (Alman Dil Birliği) nin «Ver-deutschungsbücher (Almandalaştırma; kitapları); «Macar Akademisi Macar Dili Encümeni» üyelerinden V. Tolnai'nin *Magyarito Szotâr* (Macarlaştırma Lûgati) adlı eseri gibi. (2 inci basım. 1928).

taşıyan yeni linguistik mektebi 1929 senesinden beri, bu mektenin yeni görüncelerini tanıtan neşriyatta bulunmaktadır. Şimdiye kadar bu çevrenin çalışmaları başlığı altında beş altı fasikül çıkmıştır¹.

Bunlardan "*Birinci İslav filologları Kongresine ithaf edilmiş linguistik mütenevviatı*"², ünvanıyla intişar eden birinci fasikülün başına çevrenin umumiyetle linguistik, hususiyle İslav dil bilgisi, üzerindeki yeni tezleri hulâsa olarak tesbit edilmiştir³.

Bunlar başlıca: umumî linguistikte Cenevre Mektebinin vazettiği - *sinkronik* ve *diakronik* denilen - metotları, dilin statik ve evolutif hallerine şamil *sistem* ve *fonksiyon* kavramı ve prensipleri, dillik coğrafya metodu ve tatbikleri, İslav dilleri bilgisinin bugünkü meseleleri, umumiyetle dillerin ifade gayele ine göre hizmet ettikleri fonksiyonlar, nihayet dil işlenmesi (*culture*) ve tenkitlenmesi (*critique*) ve dille ilişkili umumî prensiplerdir. Bütün bunlar içinden bizi alâkadar eden, tabii bu son mevzudur. Mektebin bu mevzu üzerindeki beyanatını, tezlerin dokuzuncusu olmak üzere tespit edilmiş şeklinde olduğu gibi⁴ naklediyoruz:

"Dilin işlenmesi, *edebiyat dilinin*, - *bu dil gerek konuşma ve gerek kitaplarınkî olsun*, - *hususluk fonksiyonunun gereklendirdiği vasıfları geliştirmek için sarfedilen himmet demektir*., .

"Bu vasıfların birincisi *sabitlik* (*fixité*) dir. Yani edebiyatlık dil lüzumsuz her türlü dalgalılıkları gidermiş olmalı ve bu dil için sağlam bir dil duygusu vücade getirmelidir; ikincisi, *en çeşitli mana farklarını* (*nuances*) *vuzuhluluk* (*clarté*) ve *keskinlik* (*précision*), *incelik* (*finesse*) ve *kolaylık* (*facilité*) ile *ifadeye elverişlilik*; üçüncüsü de *dilin orijinalliğini* yani ona hususîliğini (özlüğünü)veren *çizgilerin kurtarılması*dır. Çok kere de bu vasıfları geliştirmek için, dilde meydana gelmiş türlü imkânlıklardan birini kabullenmek, yahut dilin gizli bir akınımlı⁵ bilinerek, onu kullanılan ifade yolları haline dökmek lâzımdır., .

"Bu zikrettiğimiz dileklerden şu netice çıkıyor ki:

"*Söyleyiş* (telâffuz) bahsinde, fonksiyonluk kıymeti olmiyan çeşitler bulunduğu zaman bunlarda *asıl telâffuzu durgulamak*. (Meselâ Çekcede - s h - grafemi (s + h yahut z + h gibi söylenir. Misali: shoda.) Sırpça-Hırvatçada ise *ije, je* yahut *e* nin üç telâffuzu vardır.

[1] Travaux du Cercle Linguistique de Prague I-V.2. 1929-1933.

[2] Mélanges linguistiques dédiés au Premier Congrès des Philologues Slaves. Prague 1929.

[3] Mélanges S. 7 - 29.

[4] Aynı eser S. 27 - 29.

[5] Temayülünü.

«*İmlâ* tamamen itibarlık¹ ve işlencelik² bir şey olduğu için, görümlük³ fonksiyonunun imkân bıraktığı nisbette kolay ve açık (nette) olmalıdır. Sadeleştirmek maksadı haricinde, imlâ kaidelerini değiştirmek, sabitlik prensibinin zıddına olur».

«Yerli kelimelerle yabancı kelimelerin imlâları arasındaki uymazlıklar, - hiç olmazsa, söyleyiş karışıklıklarına sebep olduğu zaman-ortadan kaldırılmalıdır. (Meselâ Çekcede «s» yabancı kelimelerde hem «s» hem «z» kıymetindedir.)»

«Adlayımlık⁴ şekillerde (formes dénominatrices) dilin ferdiyeti nazara alınmalı, yani sıkıştırıcı bir zarurîlik olmadıkça, dilde kullanılmamış yahut az kullanılır şekiller istimal edilmemelidir. (Meselâ Çekcede katışık⁵ kelimeler gibi)».

«*Lûgat pınarlarına gelince* burada kelime pürizmciliğine (tasfiyeciliğe) karşı *lûgat bolluğu ve üslûpluk çeşitler dilemini*⁶ öne koymalıdır. Fakat kelime bolluğu ile beraber mana keskinliğini ve, edebiyat dili fonksiyonunun gerektirdiği yerde, sabitliği de göz önüne almalıdır.»

«*Sintaks* (nahiv) meselesinde, yalnız dilin ferdiyetine uygun ifadeliliği değil, aynı zamanda manalayışları farklılandırma imkânlıkları da göz-önünde bulundurulmalıdır. Bu maksatla bahsedilen dilin öz (hususluk) çizgileri (meselâ Çekcede fiillik ifadeleyiş) daha fazla belirtmeli, fakat, bir yandan da, *sintaks pürizmciliği* sebebiyle, bu imkânların sayısı azaltılmamalıdır. Bunların varlığının hikmeti, sintaksta da, dilin göreceği fonksiyona bağlı olmalıdır - Hukuk yahut teknik dilinde isimlik kuruluşu gibi - ..»

«*Morfoloji*nin ise, dilin ferdiyetlik ifadeliliği hususunda, teferruatının hususilikle-i değil, bunların umumî sistemi bakımından, ehemmiyeti vardır. Onun için fonksiyonluk bakımından, eski usul pürizmcilerin ona verdikleri kadar, ehemmiyeti yoktur. Şu'halde lüzumsuz morfolojik eskiliklerin, kitaplık (livresque) dil ile konuşum dili arasındaki hendeği boş yere genişletmemelerine dikkat edilmelidir ..»

«Dilin işlenmesinde *kültürlü konuşum dili* pek ehemmiyetlidir. Bu, kitaplık dilin canlandırılması için kendisinden daimî surette ve zararsızca istifade edilebilecek bir pınar ve yazımlık dilin sabitliğini elde etmek için

[1] İtibarî, vaz'î.

[2] Amelî, tatbikî.

[3] Rüevî, basarî.

[4] Tevsimî.

[5] Mürekkep.

[6] Talebini.

lâzım gelen dil duygusunun en çok eminlikle terbiye edildiği bir ortaklık (atmosphère) dir ¹. „

“*Konuşumluk edebiyat dili gibi, kitaplık edebiyat dili de fikirlik yaşayışın bir ifade vasıtasıdır. Bu yaşayış ise, her millette bir çok unsurlarını, içinde bulunduğu kültürlük ülkenin (domaine) ortak hazinesinden (fonds commun) alır; onun için bu kültür ortaklığının bir gölgesinin (reflet) olsun, edebiyat diline düşmesi tabiidir ve dilin temizliği namına buna karşı savaşmak yanlış bir kavrayıştır.*»

“*Dil temizliği için özenmenin yukarıki izahlardan anlaşıldığı üzere, dil işlerinde yeri vardır. Fakat her aşırı pürizmcilik - ister mantıklık, ister tarihlik yahut folklorluk akımlı² olsun - yazmılık dilin gerçekten işlenimine gedik vurur. „*

“*Dilin işlenmesi edebiyatlık İslav dillerinin çoğu için pek gerekkindir³. Çünkü bunların ananeleri nisbetçe yenidir ve yahut gelişimleri kesintilenmiş⁴ yahut acele olmuştur.,*

“*Son zamanlarda, yeni edebiyatlık İslav dillerinin - hattâ ananeli ve durgulanmış edebiyat dilleri olmayan kavimlik gruplarda bile- meydana getirilmesi için şiddetle çalışılmaktadır; Bu çalışmada fonksiyonluk dil bilgisinin oynayacağı ehemmiyetli bir rol vardır: mevcut fonolojilik ve gramerlik çeşitler arasından, gerek farklılaşma kıymetleri ve gerek yaygınlaşma kabiliyetleri bakımından bir dil için en elverişli olanları seçmek; bunları fonetik bir transkripsion prensiplerine ve diakronik mahiyette düşünüşlere tabi bırakmayıp, belki sinkronik fonoloji üzerine tanzim etmek ve fonolojik münasebetlenişlerinin (corrélations) yazıya nakillerinde azamî tasarruf vücude getirmek suretiyle, bir alfabe ve imlâ şekli hazırlamak; bir lûgat, hususiyle bir terminoloji (ıstılahlar sistemi) hazırlayıp meydana koymak;„*

“Ancak bu işte milletçilikçi ve eskilikçi pürizmciliğin araya karışmasına yer verilmemelidir. Çünkü böyle aşırı bir pürizmcilik, lûgati yoksullaştırır, fazla eşmanahlar türetir ve hususî ıstılahlarla her gün kullanılan sözler arasında fazla bir etimolojik⁵ bağlantılılık, hulâsa ıstılahlar için zararlı tedailik (associatif) ve duyguluk⁶ (affectif) bir renk ve nihayet, çok dar bir çevrede kalmış mahallik bir ilim terminolojisi meydana getirir⁷.„

[1] Muhit.

[2] Temayüllü.

[3] Zarurî.

[4] İnkıtaa uğramış.

[5] İştikakî.

[6] Teessürî.

[7] Mélanges, s. 243 - 244.

Dil işlenimi hakkında Sovyet-Rusyasında bir takım yayımlar vardır. (Vinokur. *Kultura yazıka* - Moskva 1925) gibi. «Prag linguistik çevresi» nin Pragdaki genç dilciler arasında tertip ettiği konferanslardan biri bunlara daırdır. Bu konferansın zabıtları *Çasöpis pro moderni filologi* adlı çek mecmuasının XIV üncü cildindedir. Fakat bunların hiç biri elimize geçmemiş olduğu için bu yayımlardaki düşünüşlerden bahsedemeyeceğiz.

NETİCE

Buraya kadar gördüğümüz dil yenileştirimi oluntuları, tarihleri, ve görünceleri içinde, bilhassa örneklik sayabileceğimiz bir milletin - Macarların - vaziyeti çok öğretici bir değerliliktedir. Filhakika, yukarıda tam olarak hulâsa ettiğimi arz eylediğim «Macarlar da dil yenileştirimi» mevzulu eserin mütalâasından anlaşıldığına göre, *ilk önce yenilikçi bir neslin dilde yaptığı taşkın yenilikleri, sonradan doğrulukçu bir neslin gelip düzeltmesi, ve dil yenileştiriminin tam ve olgun yemişlerini verebilmesi için, her halde iki ayrı istikamette giden fikir dalgalarının çapışarak neticede bir muhassala meydana getirmiş* olmaları lâzımdır.

Henüz kendilerine özbaşı (müstakil) bir devlet çatısı kuramamış oldukları bir zamanda, dil cengine başlayıp bunu, ötekini elde ettiklerinden çok sonra tamamlayan Macarlara nazaran, bugün özbaşlılığını tamamiyle elde etmiş ve bütün devlet kuvvetlerini elinde bulundurmakta olan Türk milleti bu işi onlarınkinden çok daha az bir zamanda başara bilir inanındayım.

Türkçemizde bu dirimlik¹ kabiliyetin varlığına inananlar yalnız içimizde değildir. Dışarı memleketlerdeki bazı dil bilgiçleri - meselâ: Finlandiya bilgiçlerinden *G. Ramstedt* Türkçenin bu husustaki canlı gücünü tamamiyle muhafaza ettiğine inanmaktadır.²

Yüce Kurultay namına, bütün bu iman yoldaşlarını esenler,³ ve derin saygılarla sözlerimi keserim.

[1] Hayatı.

[2] Sadri Maksudi. *Türk Dili için s. 97.*

[3] selâmlar.